

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2025.58.330991>

УДК: 346.91:347.922

М. С. Кастрова, аспірантка

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Кафедра конституційного права та правосуддя

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

e-mail: marykastrova88@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-4784-2719>

ЩОДО ПОНЯТТЯ ВІДВОДУ В ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

Стаття присвячена дослідженню інституту відводу в процесуальному праві України, як складного правового явища, що має важливе значення для забезпечення дотримання права на справедливий та неупереджений судовий розгляд. У центрі уваги перебуває поняття «відвід», необхідність визначення його уніфікованого значення, його сутність та аналіз нормативного закріплення у законодавстві. У статті здійснено порівняльний аналіз наукових підходів до тлумачення поняття «відвід», наведено та критично проаналізовано визначення, запропоновані науковцями. Наголошено на відсутності уніфікованого законодавчого визначення поняття «відвід» у чинних процесуальних кодексах України та наукових роботах, що створює передумови для неоднозначного тлумачення й застосування відповідних норм. Значна увага приділяється аналізу конкретних дефініцій, які розкривають окремі аспекти інституту відводу, проте не охоплюють сутність в цілому. Окремий акцент зроблено на необхідності визначення всіх можливих підстав відводу, а не вибір однієї підстави для характеристики цього правового явища. Ці фактори детально розглядаються як передумови для забезпечення гарантій справедливого судового розгляду. У статті обґрунтовано необхідність вдосконалення нормативного регулювання інституту відводу в Україні, зокрема шляхом формулювання законодавчо закріпленого визначення, яке б відображало його багатогранну природу та усувало можливість тлумачити визначення зручним чином з метою зловживання цим правом. Запропоновано власне змістовне визначення відводу як складної системи усунення учасників судового процесу за наявності обґрунтованого сумніву щодо їх неупередженості з переліком можливих підстав та наслідками. Аналіз має критичний характер і спирається як на положення національного законодавства, так і на міжнародні стандарти у сфері забезпечення правосуддя. Зокрема, розглянуто правові позиції Європейського суду з прав людини, які акцентують увагу на важливості дотримання принципу неупередженості та наявності процесуальних механізмів усунення зацікавлених осіб. В результаті сформовані висновки щодо єдиного, змістовного визначення яке може бути використане у законотворчій діяльності, судовій практиці, наукових дослідженнях та навчальному процесі.

Ключові слова: відвід, судочинство, процес, захист прав, повноваження судді, суддя, теорія процесуального права, неупередженість суду, конфлікт інтересів, доброчесність судді.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку правової системи особливої актуальності набуває вивчення поняття «відвід», оскільки даний інститут відіграє ключову роль у забезпеченні об'єктивності та неупередженості судового процесу, що, в свою чергу, гарантує дотримання положень ст. 6 Конвенції про

все, на виключення упередженості судді під час вирішення справи та ухвалення законного і справедливого рішення» [3, с. 58].

У цьому визначенні акцент зроблено насамперед на упередженості судді як основній підставі для відводу. Однак такий підхід є занадто звуженим, оскільки упередженість – це лише одна з можливих причин, через які може бути заявлено відвід. Насправді ж підстави для відводу є ширшими та включають, зокрема конфлікт інтересів, особисту зацікавленість у результаті справи, наявність родинних або інших тісних зв'язків із учасниками процесу, тощо. Окрім того, визначення не враховує, що відвід може бути заявлений не лише судді чи складу суду, але й іншим учасникам процесу, зокрема секретарю судового засідання, експерту, перекладачу та навіть прокурору. Кожен із цих суб'єктів виконує важливу роль у судовому провадженні, а тому їхня неупередженість і відповідність критеріям об'єктивності є не менш важливими, ніж неупередженість судді. Таким чином, наведене визначення є неповним і не відображає всіх аспектів інституту відводу.

Н. Г. Журок зазначає, що «інститут відводу в кримінальному судочинстві України виступає гарантією неупередженого, об'єктивного і справедливого правосуддя. Він містить комплекс охоронних заходів, спрямованих на усунення упереджених осіб від розслідування і вирішення кримінального провадження» [4, с. 418].

Зазначений автор також звертає увагу на важливий аспект, що недотримання процедури його розгляду є порушенням норм процесуальних кодексів. Така ситуація може не лише спричинити ухвалення незаконного судового рішення, але й мати ширші негативні наслідки для судової практики загалом. Ігнорування або формальне ставлення до питання відводу здатне створити небезпечний прецедент, який у майбутньому може призвести до систематичних процесуальних порушень, підриву принципу неупередженості суду та зниження рівня довіри до судової влади.

Розглянемо ще декілька дефініцій відводу.

Н. С. Кучерук наполягає, що «відвід судді – це встановлена законом процедура відсторонення судді від розгляду конкретної справи, що здійснюється за наявності обставин, які викликають сумнів у неупередженості судді при розгляді цієї справи» [5, с. 108].

О. В. Ануфрієва наполягає на розумінні «відводу у кримінальному провадженні – як однієї з гарантій законності, регламентованого кримінальним процесуальним законодавством України, засобу забезпечення усунення від участі у розгляді та вирішенні кримінального провадження осіб, щодо яких є сумніви у їх об'єктивності, неупередженості, шляхом з'ясування відповідних обставин і в разі їх підтвердження, заміни іншими особами з дотриманням відповідного процесуального оформлення результатів» [6, с. 71].

Аналізуючи ці визначення, слід підкреслити, що вони є взаємопов'язаними та тотожними у вузькому трактуванні причин відводу. У першому визначенні автори акцентували увагу на важливості усунення зацікавлених осіб, адже саме це є однією з основних задач цього інституту. Водночас варто зауважити, що усунення зацікавлених осіб – це не єдине завдання відводу, адже він також спрямований на запобігання потенційному конфлікту інтересів, усунення будь-якого сумніву в об'єктивності суду та забезпечення рівності сторін у процесі.

Хоча тлумачення, визначене О. В. Ануфрієвою, містить вказівку на мету відводу, проте слід визнати дану дефініцію вузькою та суперечливою. Зокрема, в ній не вистачає конкретизації підстав відводу, чіткості, адже незрозуміло, яким чином треба доказувати сумніви та неупередженість, яка відбувається «заміна» та що розуміється під «оформленням результатів». На нашу думку, дане визначення перевантажене громіздкими та складними фразами, проте не розкрито поняття та процедуру відводів.

Враховуючи вказане, слід зауважити, що у запропонованих даними науковцями поняттях за основу береться одна з причин відводу, тим самим штучно звужуючи досліджуване явище.

У п. 36 рішення ЄСПЛ у справі «Паунович проти Сербії» «Суд нагадує, що слід також враховувати питання внутрішньої організації (див. цитована вище справа «П'єрсак», пункт 30 (d), та «А.К. проти Ліхтенштейну», № 38191/12, п. 67, 9 липня 2015 року), та існування національних процедур для забезпечення неупередженості, а саме правил, що регулюють відвід суддів, є однаково важливим фактором. Такі правила виражають заінтересованість національного законодавця з приводу усунення всіх обґрунтованих сумнівів щодо неупередженості відповідного судді чи суду, та є спробою забезпечити неупередженість шляхом усунення причин таких проблем. Окрім забезпечення відсутності фактичної упередженості, вони спрямовані на усунення будь-якого прояву небезсторонності, і таким чином сприяють підвищенню довіри, яку суди мають вселяти громадськості у демократичному суспільстві (див. «Мікалеф», цитований вище, § 99, і «Межраніч проти Хорватії», № 71615/01, §27, 15 липня 2005 року). Таким чином, будь-який суддя, стосовно якого є законні підстави для побоювань у відсутності неупередженості, повинен взяти самовідвід (див. «Castillo Algar v. Spain», 28 жовтня 1998 р., пункт 45, Звіти про судові рішення та рішення 1998 VIII)» [7] (виділено нами – М. К.).

В цілому доречно підтримати основні характеристики відводу, надані ЄСПЛ в даному Рішенні. Одночасно слід зауважити, що обґрунтованість сумнівів часом складно довести. Саме тому процедура відводу надає можливість заявити його, маючи лише сумнів, без доведення. Одразу виникає наступне питання, які саме є правила відводу, про які кажуть автори. Доречно зауважити, що відвід – це процесуально закріплена процедура, а не «зацікавленість законодавця». Тому у даному поясненні Суду не вистачає конкретики щодо поняття та розширеного переліку причин, однак влучно зауважено, що застосування процедури відводу є засобом підвищення довіри до суду у демократичній державі.

Видається доречним також розглянути разом наступні дві дефініції відводу.

Одну з них дає Великий енциклопедичний юридичний словник: «Відвід у судочинстві – усунення від участі в цивільному, кримінальному або арбітражному процесі окремих його учасників, якщо хтось із них особисто (прямо чи побічно) заінтересований у справі, але не є підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, цивільним позивачем чи цивільним відповідачем у кримінальному процесі, стороною чи третьою особою у цивільному процесі, стороною в арбітражному процесі» [8, с. 415].

I. С. Похиленко пропонує «визначення відводу судді в господарському процесі як правової категорії – це висловлена в письмовій формі недовіра судді

(колегії) господарського суду в будь-якій інстанції, на підставі особистих переконань та поведінки конкретного судді (колегії) у конкретній справі, внаслідок виявлення будь-якої особистої прихильності чи упередженості, заявлена позивачем, відповідачем, прокурора, якщо останній є учасником розгляду конкретної справи, та третіми особами» [9, с. 112].

Доцільно підкреслити, що в цих визначеннях спостерігається певна суперечливість щодо основних підстав для відводу. З одного боку, акцент робиться на усуненні зацікавлених осіб, що передбачає доведення їхньої зацікавленості у справі, а, з іншого боку, процесуальне законодавство допускає ініціацію відводу навіть при наявності сумніву у неупередженості сторін, без обов'язкового встановлення прямої зацікавленості.

У визначенні І. С. Похиленко також робиться акцент на забезпеченні неупередженості в судовому процесі, що дозволяє учаснику справи заявити відвід навіть за наявності лише сумніву, а не виключно через тверді переконання в упередженості. Такий підхід має важливе практичне значення, оскільки створює можливість швидко реагувати на потенційні ознаки неупередженості, забезпечуючи тим самим високі стандарти справедливості. До того ж визначення конкретизує, що подача заяви про відвід повинна здійснюватися у письмовій формі, що сприяє формалізації процесу та зменшує ймовірність виникнення суб'єктивних трактувань. Разом ці елементи підсилюють захист прав учасників судового процесу та сприяють підтриманню довіри до судової системи.

О. А. Черненко вказує, що «відвід судді виступає ефективним механізмом забезпечення законності та обґрунтованості судового рішення» [10, с. 89].

Відсутні будь-які сумніви, що інститут відводу є невід'ємною складовою сучасного судочинства і виступає ефективним механізмом забезпечення законності та обґрунтованості ухвалених рішень. Саме завдяки цьому механізму можливо виявити та усунути потенційні конфлікти інтересів, які можуть поставити під сумнів неупередженість судового процесу. Таким чином, навіть за наявності сумнівів щодо об'єктивності окремих учасників процесу застосування відводу сприяє досягненню впевненості в справедливості ухвалених судових рішень, забезпечуючи високі стандарти правосуддя.

В. В. Петрик вказує, що «питання відводу (самовідводу) суддів (народних засідателів), секретарів судового засідання, експертів, спеціалістів, перекладачів є загальними, оскільки їх можна вирішити на будь-якій стадії цивільного процесу, а враховуючи те, що ці питання узагальнено вирішуються у рамках всієї цивільної справи, можна говорити про те, що відвід у цивільному процесі виступає не просто правовим інститутом цивільного процесуального права, а загальним цивільним процесуальним інститутом. Він посідає своєрідне місце у системі цивільного процесуального права» [11, с. 42], «сукупність правових норм, які регламентують питання відводу в цивільному процесі, виступають правовим інститутом, які є загальним та функціональним інститутом, що має свій предмет правового впливу, який є складовою частиною однорідних відносин, що регламентуються за стадіями цивільного процесу спеціальними правовими інститутами» [11, с. 43].

Доречно погодитись із висловлюванням автора, що питання відводу може розглядатися на будь-якій стадії судового процесу, адже це забезпечує дотри-

мання гарантій справедливості протягом усього розгляду судової справи. Такий підхід дозволяє негайно реагувати на виявлені порушення принципу неупередженості незалежно від того, на якому етапі відбувається судовий розгляд. Це стимулює учасників процесу ретельно дотримуватися встановлених правил, підвищує довіру суспільства до судової системи, адже кожна сторона може бути впевненою в тому, що її права будуть захищені протягом всього процесу. Крім того, можливість ініціювати відвід на будь-якому етапі є запобіжником потенційних конфліктів інтересів, що могли б негативно вплинути на об'єктивність ухвалених рішень. Така система дозволяє створити гнучкий механізм контролю за якістю судочинства, забезпечуючи не лише попередження можливих зловживань, а й оперативне усунення порушень у процесі розгляду справи, а постійний моніторинг та можливість коригування процесу сприяють підтриманню високих стандартів правосуддя та зміцненню принципу справедливості.

В іншій роботі В. В. Петрик зазначає, що «право на відвід у цивільному процесі – це окрема цивільно-процесуальна гарантія, що закріплена в нормах цивільного процесуального права, здійснення якої направлено на формування належного складу суду, що розглядає цивільну справу та належного складу учасників цивільного процесу, які сприяють суду в розгляді та вирішенні цивільної справи» [12, с. 535].

Автор цього поняття підкреслює «суб'єктивну» складову відводів, не торкаючись інших важливих складових даного явища. Тому вказане визначення доречно визнати однобічним.

І. В. Зозуля вказує, що «відвід (самовідвід) – це усунення учасників судового процесу від участі у справі за заявою сторони, прокурора (або за власною ініціативою того, хто відводиться – самовідвід) за наявності передбачених процесуальним законом обставин, що викликають сумнів у їх неупередженості. Відвід (самовідвід), в залежності від виду судочинства, може стосуватись судді (суду), секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста та перекладача, а у кримінальному судочинстві – й прокурора, слідчого, захисника, представника, представника персоналу органу пробації» [13, с. 91].

На нашу думку, це визначення відводу є найбільш змістовним, оскільки окрім загального визначення, що представляє собою відвід, наведені приклади суб'єктів, що підлягають відводу, причини, види (відвід чи самовідвід), що дає можливість після ознайомлення з цим поняттям скласти загальне враження щодо відводу в судовому процесі. Вважаємо за необхідне додати, що функцією відводу є надання можливості сторонам бути переконаними у справедливості рішення суду та відсутності упередженості складу суду під час розгляду судової справи. Необхідно зазначити також, що це є гарантією усунення впливу родинних відносин та кумівства.

Таким чином, визначення відводу в процесуальному праві дає змогу окреслити його сутність та правову природу. Однак для більш глибокого розуміння цього інституту необхідно розглянути та виділити його ключові ознаки, які дозволяють визначити його практичне значення у процесуальній діяльності.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи аналіз визначень відводу, запропонованих науковцями, видається доцільним скласти наступне єдине змістовне визначення цього явища: відвід – це складна система усунення від участі у судовій

справі судді чи інших учасників процесу на будь-якій стадії судового процесу на підставі наявності сумніву щодо упередженості, конфлікту інтересів, зацікавленості, порушення норм процесу такими особами.

Дійсно, відвід є складним та специфічним явищем, можливість реалізації якого існує на будь-якій стадії судового процесу за наявності сумніву у безсторонності особи. Важливим елементом, яким нехтують науковці, є перелік причин відводу, як от: упередженість, конфлікт інтересів, порушення процесуальних норм та зацікавленість. З урахуванням вищевказаного, запропоноване визначення видається більш вдалим.

Інститут відводу відіграє надважливу роль в забезпеченні функціонування справедливого та неупередженого суду, а запропоноване чітке поняття окреслює межі його функціонування, розкриває сутність явища та рамки його застосування.

Список використаної літератури

1. Бабич О. М. Відвід судді в цивільному процесі. Сучасна цивілістика: матеріали 9-ої Міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Одеса, 28 березня 2014 р.). Одеса, 2014. С. 293-296. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a7ecaeb0-a475-401f-957e-3c99d90b0e3d/content>.
2. Коптевський О. Ю., Нікітенко В. В., Моїсєнко Д. М. Право відводу суду (судді) у цивільному процесі: проблемні питання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. Вип. 71. С. 120-124. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/08/20.pdf>.
3. Бутирська І. А. Відвід (самовідвід) судді у господарському судочинстві. Право України. 2018. Вип. 7. С. 57-70. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/777?show=full>.
4. Журок Н. Г. Інститут відводу як процесуальна гарантія встановлення об'єктивної істини судом. Порівняльно-аналітичне право. 2018. Вип. 4. С. 415-418. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/717715.pdf>.
5. Кучерук Н. С. Відвід судді у господарському процесі: окремі питання теорії та практики. Слово національної школи суддів України. 2016. Вип. 2(15). С. 107-116. URL: <https://slovo.nsj.gov.ua/index.php/ua/arkhiv-nomeriv/2016/2-15-2016/17-2016/438-vidvid-suddi-u-gospodarskomu-protsesi-okremi-pitannya-teorii-ta-praktiki>.
6. Ануфрієва О. В. Відвід у кримінальному процесі України. Дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 246 с. URL: <https://scc.knu.ua/upload/iblock/975/%D0%90%D0%9D%D0%A3%D0%A4%D0%A0%D0%86%D0%84%D0%92%D0%90%20%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0%20%D0%92%E2%80%99%D1%8F%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf>.
7. Рішення ЄСПЛ «Паунович проти Сербії» від 03.12.2019 № 54574/07. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/f5df5e88be21e57ab2b4_file.pdf.
8. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. К. : ТОВ «Вид-во «Юрид. думка», 2007. 992 с.
9. Похиленко І. С. Відвід судді в господарському процесі. Вісник господарського судочинства. 2010. № 3. С. 111-117. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f11587be-0add-4d17-acd7-e586c9632629/content>.
10. Черненко О. А. Відвід судді в господарському процесі. Цивільне право та цивільний процес: актуальні питання. 2015. Вип. 14. С. 89-93. URL: <http://www.ppp-journal.kiev.ua/archive/2015/14/24.pdf>.
11. Петрик В. В. Поняття та сутність інституту відводу в цивільному процесі. Наука і практика. 2012. Вип. 9. С. 40-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_3_93.
12. Петрик В. В. Поняття та сутність права на відвід у цивільному процесі. Форум пра-

- ва. 2012. № 3. С. 531-536. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_3_93.
13. Зозуля І. В. Відвід (самовідвід) в законодавстві України. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 19 черв. 2020 р.). С. 91-94. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200619/article/view/zozulia.

References

1. Babych, O. M. (2014). Vidvid suddi v tsyvil'nomu protsesi. Suchasna tsyvilistyka: Materialy 9-oi Mizhnarodnoi nauk. konf. studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh (pp. 293-296). Odesa. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a7ecaeb0-a475-401f-957e-3c99d90b0e3d/content> [in Ukrainian].
2. Koptevskiy, O. Yu., Nikitenko, V. V., & Moiseenko, D. M. (2022). Pravo vidvodu sudu (suddi) u tsyvil'nomu protsesi: Problemni pytannia. Naukovyi visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu, (71), 120-124. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/08/20.pdf> [in Ukrainian].
3. Butyrskaya, I. A. (2018). Vidvid (samovidvid) suddi u hospodars'komu sudochynstvi. Pravo Ukrainy, (7), 57-70. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/777?show=full> [in Ukrainian].
4. Zhurok, N. H. (2018). Instytut vidvodu yak protsesual'na harantiia vstanovlennia ob'ektyvnoi istyny sudom. Porivnial'no-analitychne pravo, (4), 415-418. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/717715.pdf> [in Ukrainian].
5. Kucheruk, N. S. (2016). Vidvid suddi u hospodars'komu protsesi: Okremi pytannia teorii ta praktyky. Slovo Natsional'noi shkoly suddiv Ukrainy, (2), 107-116. URL: <https://slovo.nsj.gov.ua/index.php/ua/arkhiv-nomeriv/2016/2-15-2016/17-2016/438-vidvid-suddi-u-gospodarskomu-protsesi-okremi-pitannya-teoriji-ta-praktiki> [in Ukrainian].
6. Anufrieva, O. V. (2013). Vidvid u kryminal'nomu protsesi Ukrainy (PhD dissertation). Kyiv. URL: <https://scc.knu.ua/upload/iblock/975АНУФРІЄВА%20Ольга%20В'ячеславівна.pdf> [in Ukrainian].
7. European Court of Human Rights (2019). Paunovic v. Serbia, № 54574/07. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/f5df5e88be21e57ab2b4_file.pdf [in Ukrainian].
8. Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk / Shemshuchenko, Yu. S. (Ed.). (2007). Kyiv: Yurydychna dumka [in Ukrainian].
9. Pokhylenko, I. S. (2010). Vidvid suddi v hospodars'komu protsesi. Visnyk hospodars'koho sudochynstva, (3), 111-117. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f11587be-0add-4d17-acd7-e586c9632629/content> [in Ukrainian].
10. Chernenko, O. A. (2015). Vidvid suddi v hospodars'komu protsesi. Tsivil'ne pravo ta tsivil'nyi protses: Aktual'ni pytannia, (14), 89-93. URL: <http://www.ppp-journal.kiev.ua/archive/2015/14/24.pdf> [in Ukrainian].
11. Petryk, V. V. (2012). Poniattia ta sutnist' instytutu vidvodu v tsyvil'nomu protsesi. Nauka i praktyka, (9), 40-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_3_93 [in Ukrainian].
12. Petryk, V. V. (2012). Poniattia ta sutnist' prava na vidvid u tsyvil'nomu protsesi. Forum prava, (3), 531-536. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_3_93 [in Ukrainian].
13. Zozulia, I. V. (2020). Vidvid (samovidvid) v zakonodavstvi Ukrainy. In Teoretychni pytannia yurysprudentsii i problemy pravozastosuvannia: vyklyky XXI stolittia: Materialy III Vseukr. nauk.-prakt. konf. (pp. 91-94). Kharkiv. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200619/article/view/zozulia [in Ukrainian].

Стаття надійшла 13.05.2025 р.

M. S. Kastrova, PhD student

Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of Constitutional Law and Justice

24/26 Frantsuzkyi Blvd, Odesa, 65058, Ukraine

e-mail: marykastrova88@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-4784-2719>

ON THE CONCEPT OF RECUSAL IN PROCEDURAL LAW

Summary

The article is devoted to the study of the institution of recusal in the procedural law of Ukraine as a complex legal phenomenon that plays a significant role in ensuring the right to a fair and impartial trial. The focus is placed on the concept of “recusal”, the necessity of defining its unified meaning, its legal essence, and the analysis of its normative consolidation in legislation. The article provides a comparative analysis of scholarly approaches to interpreting the concept of recusal and presents a critical review of definitions proposed by legal scholars. It emphasizes the absence of a unified legislative definition of the term “recusal” in Ukraine’s current procedural codes and scholarly works, which creates preconditions for ambiguous interpretation and application of relevant norms. Particular attention is paid to the analysis of specific definitions that reveal certain aspects of the institution of recusal but fail to reflect its essence comprehensively. Special emphasis is placed on the need to determine all possible grounds for recusal, rather than focusing on a single basis to characterize this legal phenomenon. These factors are thoroughly examined as essential prerequisites for guaranteeing the right to a fair judicial review. The article substantiates the necessity of improving the regulatory framework of the recusal institution in Ukraine, particularly by developing a legislatively enshrined definition that reflects its multifaceted nature and eliminates the possibility of manipulating its interpretation for the purpose of abuse. The author proposes an original substantive definition of recusal as a complex system of disqualification of participants in judicial proceedings based on well-grounded doubts regarding their impartiality, including a list of potential grounds and consequences. The analysis has a critical nature and is based on the provisions of both national legislation and international standards in the field of justice. In particular, the article examines the legal positions of the European Court of Human Rights, which highlight the importance of adhering to the principle of impartiality and having procedural mechanisms for the disqualification of interested parties. As a result, conclusions are formulated regarding a single, meaningful definition that can be used in legislative activity, judicial practice, academic research, and legal education.

Keywords: recusal, judicial proceedings, process, protection of rights, powers of a judge, a judge, theory of procedural law, impartiality of the court, conflict of interests, integrity of a judge.